

84(2=632.1)6

С 179

Аллай Самык

Алагүн јааш

255723

311A

**КОНТРОЛЬНЫЙ ЛИСТОК
СРОКОВ ВОЗВРАТА**

**КНИГА ДОЛЖНА БЫТЬ
ВОЗВРАЩЕНА НЕ ПОЗЖЕ
УКАЗАННОГО ЗДЕСЬ СРОКА**

Колич. пред. выдач _____

З. 5—100. Т. 15 млн. «Полиграфнига»

Паслей Самык

Алаг үн јааш

АЛТАЙДЫҢ БИЧИКТЕР ЧЫГАРАР
ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫНЫҢ
ТУУЛУ АЛТАЙДАГЫ БОЛУГИ • 1976

84(2=632.1/6-5

С (Алт)
С-179

255723 ✓ ✓

Горно-Алтайская
областная
БИБЛИОТЕКА.

С 70403—020
М 138 (03) 76 108—76

© Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного
издательства, 1976 г.

Б-СП-АУ

АВТОРДОН

Күндүлү кычыраачым!

Слердин колыгарда менин алтынчы бичигим — «Алагүн жааштарым». Ол чыккалакта, көксимде туулып, бичилип, бүдүп турар тушта жүк ле менин болгон. Эмди ол — Слердийи. Кайран бичигим, сен колдон учуп чыккан куш чылап, улуска уча бердин. Эмди мен — сенин энең ле адан — кийинтнең ары колым жаңыйдым. Улустың жүрегине сен једерин бе, өзөк-буурына тийип, бийик үлгерликтин сызыла сыстдарын ба?

Үлгерлерим, мен слерде төрөл јерим, орооным, албатым керегинде жүректе табылган санааларым айдарга амадагам. Билерим — менин бичижим башка. Менин үлгерлеримде суулай берген су-алтай утка да јок, кезик үлгерлерде уйгаштырулар да јок. Бистин алтай албатыбыстың јебреннен бери јанжыгулу үлгерлигинин тургузу ээжилери аайынча болзо, менин үлгерлерим ологго келишпес те. Олорды менин јолдыктарым «бузуп», кезик улуска кажылгак та, эп јок то угулар. Чын, мында автор бойы тапкан жаңы: сөстөр дө бар. Олор база эп јок ло келишпес угулар. Кезик улус айдар болор: «Бу автор төртјолдыктап, јетиүйелик үлгерле не бичибес, онын кезик үлгерлери кулакка эпгү угулар, су-алтай ине?» — деп. Је, күндүлү кычыраачым, бисте бир өйдө эмдиги бүдүмдү кожондор до, танецтер де јок болгон. Эмди олор бар. Бисте эмди оперетта ла опера, балет те јок. Је бир өйдө талантту композиторлор олорды таап чүмдеер. Кандый ла жаңы неме — озо баштап эп јоктый. Је оной ого улус теми-гип, сонуркап, учы-түбинде сүүй берер. Андый ок керек поэзияда, литературада. Бу бистин кайкамчылу јирменчи јүсјылдыгысты, телекейдин албатыларынын культуразы бой-бойына јуукташканын, орооныстың канча түмөн калыктары бийик бир күүн-тапту ла бир күүн-

санаалу болуп калганын — бу жангы ӱйдин ич-жүрүмдик, көгүстик байлыктарын айдарга бис алтай поэзиябысты жангы темалар ла идеяларла калай эмес, изү жүректин түбинен келген терен күүн-шүүлтелерле байгызар учурлу. Керек озо ло баштап су-алтай уткала эмезе уйгаштыру жок жайым үлгерле бичигенинде де эмес. Керек — поэт эмдиги ӱйдин эн прогрессивный, эн озочыл кижизи болгонында. Бу озочыл көрүм-шүүлте калай айдылган куру кей сөстө эмес, је поэттин каны ла тынына, күр-көксине ӱдүп калганында.

Ол тужында талантту автор канайда да бичи — сен түней ле улус ондозын деп бичириң. Ол тушта улус жүрегиле сени ондоп, танып ийер. «Бу автор ӱскө поэттерге ӱткөнбӱскө, түней болбоско, бойынын үнин чыннан айдарга, жангы күү-мелодия бедреп турган эмир. Бичижи солун, алдында бис мындый бүдүмдү үлгерди көрбөгөн эдис, је күүни, шүүлтези соок санаадан эмес, жүреги, ӱзӱк-тыны ажыра — кижини оны билип ийер» — деп айдар.

Мен алтай Поэзияда, Литературада атту-чуулу Лазарьдын да, онын талантту нӱкӱрлӱри Аржан ла Эркеменин де, ошон до ӱскӱлӱринин жолыла эмес, олордын жаныла, ол ок амадута — акту бойыма, бойымнын үниме жарагадый жолло барайын деп. Менин үлгерлерим тыш бүдүмиле жанжыккан поэзиянын ээжилериле ас чүмдөткөн. Же ол — жүк тыш бүдүми. Ич жанынан — Туулу Алтайда кажы ла суу Кадынга киргендий, кажы ла поэттин жайаган чүмдемел-бүдүрүзи текши Эне-поэзияга кирет. Ол жанынан бастыра поэттер — бир Поэзия. Кажы ла поэт ӱскӱзинен канча кирелү аңылу ла башка — анча кирелү ол жаан жайалталу ла солун поэт.

Анайдарда, менин бир бичигим Слердин колыгарда, менин жүрегимнин бир келтейи, бир жажыды — Слердин алдыгарда.

*Паслей Самык.
Май, 1976 жыл.*

Бу жуунтымды Валерий
Иванович Чаптыновко акту
жүрегимнен учурлап турум.

АЛАГҮН ЈААШ — АЛТЫН ЈААШ

Мен «Күн Уулы» болгом,
«Јалкын соккон жүректү» жүргем,
«От јалбыш сыгындый» сунгам,
Мен јайгы тайгада
«Чейненин» чечегиндий чечектегем,
«Мөңкүлер салкыны» болуп,
Јүректерди тыныжымла сергиткем.
Эмди мен Алтайдын үстинде
Јаскыда јааган
Аш өскүрер
Алагүн јааштар —
Алтын јааштар
Болойын деп.
Керек беди,
Кезик улус
Оны Күн ыйлап турганы деп айтса!
Ол — Күн јерге ойто келеле,
Сүйүнип күлүмзиренгени.
Ол — күлүмји өткүрө
Алтын јааштары јерге тамганы.
Алтайдын үстинде
Алтын јааштар —
Алагүн јааштар
Јалтыраарга эмес,
Јаркындаарга эмес —
Аш бүдүрерге,
Көк өскүрерге.

МЕНИ ЭБИРЕ — ТЕЛЕКЕЙ

МЕНИ ЭБИРЕ — ТЕЛЕКЕЙ

Карга бастырып карамтыккан
Кару кичинек бу город.
Туудан шунгыйт чаначылар,
Тротуардан улус көргүлеген,
Теректер жайды түженген,
Студент кыстар меңдеген.
Мен городло барадырым.
Таныш улустар кандый көп,
Жакшы улустар кандый көп.
Телекей кандый апагаш.
Жүрегим улуска сүүшле толу.
Мен жүрүмле барадырым.

ЛИРМЕ БЕЖИНЧИ СЪЕЗДКЕ УТКУУЛИ

Нөкөр съездибис,

сеге эзенис

Алтай туулардан

бүгүн ийедис!

Агару шүүлтелер,

амадулу пландар

Албаты-јоныстан
 ижинде күүнзейдис!
Бүгүңги күнде
 Кремльдин өргөзінде
Ойгор партиянын
 элчилери јуулган.
Бу күндерде
 бийик шүүжүде
Коммунизмге ичкерлеер
 јолыбыс туулган.
Алтай ла грузин,
 армянин ле орус —
Ончолоры бир укту,
 бир күүндү улус.
Алтан түмен иштү
 озочыл ла ус —
Совет јон элчизи,
 ады — Коммунист.
Партияга баштадып,
 бу баатыр албаты
Буудактарды өдүп,
 јолын баштаган.
Бу кату, бу јуулу,
 јенүлү јылдардан
Бастыра телекей
 ырыска алтаган.
Кандый да күчтерде,
 кандый да уурларда
Ильичке чындыгын
 партия көргүскен.
Иште, тартышта
 эн озо туруп,
Албатынын ак-чегин
 коммунист көдүрген.

Ильичтин сананган
коммунизм өргөзи
Ижистен, жолыстан
илеленип сомдолот.
БАМ-нын жолында,
Саян ГЭС-инде
Келетен жүрүмис
кайкамчылу өңдөйөт.
Бүгүңги съездистин
элбек планында
Жаңыдан журттар ла
городтор журалзын.
Кажы ла советский
кижининг ырызы,
Телекейдин салымы
анда чагылзын.
Нөкөр съездибис,
сеге эзенис
Алтай туулардан
бис бүгүн ийедис!
Албаты ырызын
пландаган ижинде
Агару шүүлтелер
элчилерге күүнзейдис!

БАШТАПКЫ БОЛЬШЕВИКТЕРДИ САНАНЫП,...

Революциянын баштапкы жылдарына
Санаамла барадым.
Павел Корчагиннинг үйезин —
Баштапкы большевиктерди сананадым.

Ол жылдар керегинде
Кинолор көргөмдө,
Көстөрүмди изүү жаштар көлөткөлөйт.

Олордын ижемјизин, шыразын билгемде,
Кејиримде изў болчоктор тўўлгилейт.

Олорды эрјинеге тўнейлеп болор бо?
Олор — энг кеен алмазтардан ару!
Олорды аржандарга тўнейлеп болор бо?
Олор — энг эмдў аржандардан кўчтў!
Олорды сўмерлерге тўнейлеп болор бо?
Олор — энг бийик сўмерлерден мўнкўлик!

Олор келер ўйлўр тўбинег —
Коммунизмненг келген.
Одузынчы, тўртўнинчи
Чактарда јўрген,
Олор — Лениннинг
Очпўс јўрегинде бўткен,
Бу чалындый ару ла
Јалбыштый изў улус.

Бу јебрен чўрчўктўги баатырлардый,
Качан да керектў ле кереес улус,
Слер эмди кайда?
Слер бистинг кўксисте,
Каныста.

Бис бу улустанг —
Таадаларыстанг эмей.
Бу некелтечи, ўртўўчи јўрегис
Олордонг келбей.

Бис слердинг агару
Некелтелерле тирў.
Слер бисте јок болзо,
Бис куру ла ўлў.

ПОЭТТЕР ЛЕ РЕВОЛЮЦИОНЕРЛЕР САНААЗЫ

Чын, бу жүрүмде бистерге
Бюрократтар да туштагылаар.
Чын, бистин ортодо
Обывательдер де отурар.
Чын, бу жүрүмде
Жаныста жүргүлеер
Күйүнчектер ле бойын сүүчилер.
Же бу жүрүмде
Поэттер ле санаа бүдүрөөчилер бар:
Павел Корчагин ле
Эрнесто Че Гевара табылар.
Фидель Кастро ло
Пабло Неруда жалбыраар.
Олор база жаныста,
Жаантайын каныста,
Тыныста ла бойыста.
Кижилик планеталарга
Керептерди учураар ла учураар,
Келер өйлөрдү
Там ла там жууктадар.
Бистин балдарыс
Чөрчөк ошкош ороондордо журтаар.
Учы-учында
Эң жаан Жөңү ле Байрам —
Поэттер ле революционерлердин санаазы —
Коммунизм
Жер үстине жайылар.

ПАРТИЯ ЛА РЕВОЛЮЦИЯ — БАЙРАМ

Революция, наҗы,
 кудай жаңы эмес.
Партия ла революция
 серкпе сеге эмес.

Партия ла революция — ол кеен байрам,
Кижининг ийдезининг, јаражынын јыргалы,
Кижининг јүрегининг јайымдалган кожонгы.
Партия ла революция — тын-көгүс ачылганы,
Күүндер чечектегени, күүнзегис чечилгени.

КЕЛЕР ОЙДИНГ ЭЛЧИЗИ

Лакшылар ба,
 Бу эмдиги ойдо
 Мениле кожо журтаган улус!
 Мен слердин ойго
 Журтаарга келгем,
 Мен одузынчы чактаг
 Слерге ийилгем —
 Келер ойлордин
 Улузынын элчизн.
 Бу коксиме жаба туткан букет —
 Менин кожондорым.
 Ол алтай туулардын чечектери.
 Менин ракетам
 Ойто журе берген.
 Ойлор тубинен
 Келген жылдыс-куш
 Анда тууларда
 Мени тужурген.

СУРАК ЛА КАРУУ

— Сен үлгерди канайда
Бичийдин? —
Бир кижн поэттен,
Туштайла, сураган.
— Мен үлгерди мынайда
Бичийдим —
Поэт кижиге каруузын,
Сананала, јандырган. —
— Озо ло баштап јаскы күннин
Эн изү чоґын —
Эн узунын, эн бек учугын
Ручкага саптайдым,
Онон теґеринин
Көк-чанкыр тетрадин ачадым.
Озо телекейге сүүжим керегинде,
Онон онын өштүлери керегинде
Күннин чоґыла бичийдим.

АК КАР

Ак кар јаап јат,
Ак кар јаап јат.
Айастан агып,
Јылбырап јат.

Қарычактар санааркак,
Қаран амыр тамғылайт.
Қанча түмен немеге
Қарлу тымык салғылайт.

Будактарга илинип,
Арзай тымык конғылайт.
Буттарыстын алдында
Јымжак кыјырайт.

Қарычактар жаагына
Жапшынала, кайылат.
Унчукпай да жакшызын
Артырала, жылыят.
Улустар бүгүн ару-ару:
Жүректер өткүре
Кар жаагандый.
Санаалар бүгүн жарык-жарык:
Карлар жүректен
Жарып тургандый.

Бу апагаш амыр
Жерге кандый жарайт.
Бүгүнгү түш, энир,
Кандый кеен, араай!
Ах, жүрүмис, жүрүм,
Ару-ару бол,
Бүгүнгү күндий,
Ап-апагаш кардый бол.

Ак кар жаап жат,
Ак кар жаап жат.
Айастан агып,
Жылбырап жат.

МОСКВА КЕРЕГИНДЕ КОЖОН

Карануй түндерде
Москвага учкамда,
Карануй түндерде
Москвадан учкамда,
Самолет Москванын
үстинде айланганда,
Талайдый оттор
алдымда чайпалганда,
Москва жүрегимде,

Москва жүрегимде.
Мен Москваны сүйүйдим,
Мен Москваны сүйүйдим
Ургүлјиге.
Аэропорттон городко
келип јаткамда,
Јол јакалай апагаш
кайындар турганда,
Солонгый оттор
оромдо күйгенде,
Јебрен Кремльдин
јаныла өткөмдө,
Москва жүрегимде,
Москва жүрегимде.
Мен Москваны сүйүйдим,
Мен Москваны сүйүйдим
Ургүлјиге...

Көксим — толо кожонг

Мен улусты сүйүйдим.
Там артык
Улуска карузыйдым.
Қажы ла јакшы кижиден
Нөкөримди танийдым.

Ак-санаа ла бар болзын —
Акча-алтын баа ба ол!
Қарындаштар ла бар болзын —
Қарьерагар — керек пе ол!

Мен өрө өссөм дө,
Нөкөрлөримле кожо!
Көлөткөдө жүрзем де,
Қөксим — толо кожонг!

БАСТЫРА УЛУС ЫРЫСТУ БОЛГОДЫЙ

Та жаңыс мен мындый,
Та бастыра улус —
Энемдий ле керсү кижиге жоктый.

Та жаңыс мен мындый,
Та бастыра улус —
Адамдый ла агару улус астый.

Та жаңыс мен мындый,
Та бастыра улус —
Эжимдий жакшы үй кижиге жоктый.

Та жаңыс мен мындый,
Та бис ончобыс —
Ороонымнан ла ойгор ороон жоктый.

Та жаңыс мен мындый,
Та бис ончобыс —
База ла бир кичинек ойдинг бажында
Бастыра ла кижилик ырысту болгодый.

КЕЛЕР ОЙДИ САНАНЗАМ...

Бу кеен-кеен жерлерди көргөмдө,
Мында кандый

городтор турбас!

Мында кандый

туралар тудулбас!

Көстөрүм ле

жумзам,

Көрүп ийгендийим:

Чөрчөк ошкош,

куулгазын ошкош,

Жок,

сананган санаа ошкош.

Элбек-элбек телкемдерди көргөмдө,
Мында кандый
 jүрүм кайнабас!
Мында кандый
 керектер бүтпес!
Беленир шлемдоры жалтырап,
Мында космонавт
 алтай уулдар баскылаар.
Ыраак планеталардан
 өбөкөлөри жаткан
 тууларга жанып,
Бистер ок чылап,
 атка минип,
 араай jорткылаар.

КАРАГАЙЛАР КОЖОНҒЫ

Кадын жакалай
Коо карагай
Салкындарга коологон.

Кадын жакалай
Кызыл карагай
Кылдардый кожондогон:

О, жүрүм жарап деп!
О, жүрөк канат деп!
О, Алтай кеен деп!
О, албаты кербсү деп!

Салкындар сабары алдында
Коо сындар кайлаган.
Салымым јаан — сыстагам.
Ырызым бийик — ыйлагам.

Кадын јакалай
Коо карагай.
Канчалыкка јажаргай!
Кызыл кылдары,
Јажыл јанары
Јажын чакка сыңырагай!

ЧАНКЫР УЛГЕР

Чанкыр карлу энгирлер.
Чанкыр санаа эбелер.
Чанкырзымак туулар.
Чанкыр чөйө ыштар.

Јүрүм канча кубулар,
Учар өскө куулар.
Чанкыр јараш жылдарда
Јүрүмис улалар.

Чанкыр-чанкыр Кадын
Чактарга чайбалар.
Чанкыр ышту карагайлар
Чактарга јажарар.

ВАСИЛИЙ ШУКШИННИНГ КЕРЕЕЗИНЕ

Алтайлар төзөгөн
Учук деп јурт
Эмди — Сростки.

Алтайлар, орустар
Эмди биригип,
Кеен ле кайлык улус,

Элбек-элбек телкемдерди көргөмдө,
Мында кандый жүрүм кайнабас!
Мында кандый керектер бүтпес!
Белеңир шлемдоры жалтырап,
Мында космонавт алтай уулдар баскылаар.
Ыраак планеталардан өбөкөлөри жаткан
тууларга жанып,
Бистер ок чылап,
атка минип,
араай жорткылаар.

КАРАГАЙЛАР КОЖОҢЫ

Кадын жакалай
Коо карагай
Салкындарга коологон.

Кадын жакалай
Кызыл карагай
Кылдардый кожондогон:

О, жүрүм жараш деп!
О, жүрек канат деп!
О, Алтай кеен деп!
О, албаты керсү деп!

Салкындар сабары алдында
Коо сындар кайлаган.
Салымым жаан — сыстагам.
Ырызым бийик — ыйлагам.

Кадын јакалай
Коо карагай.
Канчалыкка жажаргай!
Кызыл кылдары,
Жажыл жаңары
Жажын чакка сыңырагай!

ЧАНКЫР УЛГЕР

Чанкыр карлу энирлер.
Чанкыр санаа эбелер.
Чанкырзымак туулар.
Чанкыр чөйө ыштар.

Жүрүм канча кубулар,
Учар өскө куулар.
Чанкыр жараж жылдарда
Жүрүмис улалар.

Чанкыр-чанкыр Кадын
Чактарга чайбалар.
Чанкыр ышту карагайлар
Чактарга жажарар.

ВАСИЛИЙ ШУКШИННИНГ КЕРЕЕЗИНЕ

Алтайлар төзөгөн
Учук деп журт
Эмди — Сростки.

Алтайлар, орустар
Эмди биригип,
Кеен ле кайлык улус,

Мында бир уул журтаган,
Сениң ле мениң карындажыс.
Эх, печки-лавочки,
Кызыл балан — ажыс.

Кадынга ла аттар сугарып жүретен
Кан-кызыл энгирде,
Бабырганды көрөтөн,
Узак неге де эригип.

Оның канында озогыдан бириккен
Алтай ла орус.
Оның жүрегинде бир кожон бүткен —
Керсү крестьян улус.

Jaан салымын ол сананып,
Жакшылажып, атанган.
Жаңарын чыынан айдарга —
Жанып ойто бурылган.

Jaан жолдо жеткер көп:
Жүреги күйүп жыгылган.
Калганчы жолго үйдежип,
Кызыл балан экелгем.

Быжылгы күскиде
Чанкыр Кадында
Алтын чычранат,
Кып-кызыл балан.

Ар-бүткен де, улус та,
Василий Макарович,
Сени сакыган,
Je сен јеринге
Јанбаган.

Байла, кеен
Кадынның салымы —
Тениске сууларын
Ийетени туру.

Байла, керсү
Уулдың салымы —
Улуска жүрегін
Беретени туру.

Кадынның жаказында
Жиілектер ээлген:
Алтын чычранат,
Кып-кызыл балан.
Кадынның жаказында
Аттар ыйлаган,
Қиштешкен,
Қарыккан.

**КОЖОН БИЧИИЧИ
ЛЕВ ОШАНИНГЕ, УРЕДУЧИМЕ**

Јер тоголоктың үстиле
Бир кижі өдүп јат.
Јүрүминде —
Алтан јашту.
Јүрегінде —
Јирмелү.
Бажы — ак кардый.
Қөстөрининг түбинде —
Қөк чолмондор.
Орооныста стройкалар үстинде
Оның кожондоры учкулаган,
БАМ-да ла Тюменьде
Олорды кожондогон.

Космостын, јердин
јаражын көргөн,
Кижининг ле салымнын
кереезин сескен.

Бир сүмердин ады — Кулиев Кайсын,
Бир сүмердин ады — Гамзатов Расул.

Кавказтын тууларында
Эки аржан аккан.
Ар-бүткен јаражы
Анда јаркындалган.

Бу сууны ичкен —
 Jүрүмниң татузын,
 Жаңыдан јолына ла
 Ар-бүткенниң агару
 Jүрүмди сүүген
 ачузын амзаган,
 ырызына иженген,
 ийдезин алынган.

Бир аржанның ады — Кулиев Кайсын.
Бир аржанның ады — Гамзатов Расул.

ЗВЕЗДНЫЙ ГОРОДОКТО

Мен Звездный городокто.
Экскурсияда.
Октябрь айда.
Юрий Гагаринниги памятнигине
Чечектер саладыс.

Космонавттар клубыла,
Музейле жүредис.
Космонавт Горбаткодон
Автографтар аладыс.
Мында космос јерге
Кандый жуук!
Москва јанындагы
Чолмондык городок
Ыраак тайгалар
Өзөгиндедий.
Ракеталардый коо ло узун
Карагайлар,
Олордын өзөгінде
Бийик туралар
Јылдыстарга тийгендий.
О, Гагариннинг
Јылдыс ошкош
Бийик салымы,
Куулгазын каткызы!
Бу улустын
Эртенги эраны
Ачып јаткан ижи!
О, Чолмондык городок —
Ого эжик!
Космос јерге
Мында кандый жуук!
Юрий Гагариннинг салымынан
Јүрегим сыстайт...

МЕНИЙИ, МЕНИЙИ!

Јаан-јаан городтордын
Јалбак оромдоры, площадьтары —
Менийи, менийи!

Эңирлерде олоордо жарыган
Машиналар отторы —
Менийи, менийи!

Жараш, керсү кыстардын
Жаскы каткызы, күлүмјизи —
Менийи, менийи!

Ыраак-ыраак тайгаларда
Жымыраган колдор серүүни —
Менийи, менийи!

Карасуулар јанындагы
Малчылар айылдары —
Менийи, менийи!

Тайгадагы суулардын
Алтай эрмеги —
Менийи, менийи!

Бу жүрүм ле бу улус,
Ар-бүткен ле Алтай —
Менийи, менийи!

НОКОРИМНИНГ УРЕТКЕН СОЗИНЕНГ

Јенг бойынды, јенг.
Јебрен баатыр өбөкөлөрдөң бүткенг.
Јерлеш јиит эр, јенг
Једикпес-јастыраларын эм.

Јенг туттурбаска турган болзон,
Јенүчил болорго бүткен болзон,
Јеринге једимдү болорго сананзанг,
Једикпестеринг бойында јенг.

Јеезелеген јастыра кылыгыс
Јектеп, ичинде јенг.
Кеен ле керсѹ ару кылыгыс
Јѹрегинде јѹрзин — ару ла кенг.

Азыйдан арткан кылыгыс јенер бе?
Алып таштайлы јаман јангысты.
Антыгарлу најылар бирлик јѹреле,
Ат-нере табалы тѳрѳл јоныска.

Кердендеген кал тенек максынышла эмес,
Керсѹ санаа ийдезиле бѳкѳ бол.
Ќскѳ улусты јабыс кѳргѳнингле эмес,
Ќскѳ улусты ѳрѳ кѳдѹргенингле бек бол.

ЭНЕМНИНГ ЭРКЕ КЕБЕРИ...

Эске ле алынзам,
Эжиктинг јанында
Эриккен, сананган,
Эриндериле та нени де шымыранган,
Та нени шымыраган
Энем турар, кайран энем,
Кара јангыс энем!
Энемнинг чырайы,
Энемнинг чырайы,
Эске ле алынзам...
Санаама ла кирзе,
Самаатып такпай јууп јѹреле,
Санааркап калган,
Санаага бастырган,
Та нени шыпшаган,
Та нени шыпшанган
Ойто ло энем, ол ло энем,

Кара жангыс энем!
Энемнинг чырайы,
Энемнинг чырайы,
Санаама ла кирзе...

Та беш балазынын
Салымын сананган,
Та оору адабыска
Алкыш сураган,
Та кемге жалынган,
Та кемге бажырган,
Та кемнең сакыган,
Кажаганның јанында
Кураан кучактанган
Тура калган,
Та нени шымыранган.
Та кайда барган,
Та кайда барган.
О, кайран энейим,
Кара жангыс энейим!

Энемнинг чырайы,
Энемнинг чырайы,
Эске ле алынзам...
Сананзам, ыйым келер,
Эрке кеберн...

АДАМНЫҢ ЈУРҮМИ

Адамды ла сананзам,
Адамды ла сананзам,
Ыйлап ийгедийим,
Ыйлап ийгедийим.
Ак күүледий

Кижи болгон.
Янгыс ла
Иштеерин билген.
Ак-чек
Jүрүп билген.
Ак-чек jүрүмнин
Молjузын бүдүрген.
Өлөр алдында
Сөзин айдырган:
— Комсомолдын
Чегин туткам.
Коммунисттин
Чегин туткам.
Мылтык тудуп,
Төрөлим корыгам,
Чегин туткам,
Jүрүмимде бир
Кижи сокпогом,
Jүрүмимде кижини
Жаман айтпагам,
Jүрүмимде бир
Ууры этпегем.
Жаан болзо,
Элик аттым не,
Бастыра улус аткан,
Бастыра улус андаган.
Аттын бажына сокпогом,
Ат бүдүрилерде,
Ачынгам. —
Адамды улус
Айтканы аайынча
Juуйтап jерине
Juуп салды.
Мраморлу белдин

Тажын кодорып,
Мрамор толотойго
Бектеп салды.
Адамды ла сананзам,
Айтканын ла сананзам,
Ыйым келгедий.
Теп-тегин
Алтай эр болгон,
Ак күүледий
Кижиге болгон.
Лаңгыс ла
Иштеп билген.
Ак-чек
Жүрүп билген.

КАРАГЫСТЫҢ КОЖОҢЫ

Карагыс, сени уккамда,
Чалындарлу өлөңдө
Чааптар отоп жүргүлөйт.
Карагыс, сени уккамда,
Кайалардын жигиле
Карасуулар төгүлөт.
Карагыс, сени уккамда,
Кудайкуштар жалаңла
Мызылдажып учкулайт.

КЫШКЫДА КЫСТАР

Бу кышкы турган сооктордо
Бу кыстардын жаактары —
Кар үстүндө розалар.
А кайда алмаз вазалар —

Букеттер турар, розалар?
Розалар турар вазалар,
Куулгазын алмаз жазалдар
Мунгылдыкка казылар,
Мунгылдыкка жазалар.

Бу кышкы турган сооктордо
Бу кыстардын жүстери —
Кар үстинде чейнелер.
Кандый алтын чернеле
Бу чейнелер чийилер?
Келгилеер Пушкин, Гейнелер,
База өскө генийлер...
Ак кардагы чейнелер
Мунгылдыкка бичилер,
Мунгылдыкка чүмделер.

ОМАР ХАЙЯМНЫН КОЖОҢЫ

Каран Кошевке

Жаскы садта
Айдын түнде
Чололу ширдекting үстинде
Ак чаазындар жанында
Чечектерге көмүлип,
Көстөрин жумуп алала,
Хайям кожондоп отурган.

Кийин жанында канкайып,
Тегериде сомдолып,
Жылдыстарга уулаган
Планеталар жолун чоттоор
Кайкалду жазал — жебрен квадрант
Ученыйдын ижинен
Арып калган амыраган.

Көөркийининг кеен жүзин
Жүрегине жаба тудуп,
Бир колында чөөчөйлү,
Чечектерге көмүлип,
Омар Хайям кожондогон.

Омар Хайямнын үнинен
Ыраак жылдыстар ыйлажып,
Узун кирбиктери тыркыраган.
Чечектердин жалбырактары
Сливадан чебер жылбырап,
Чийген онын чаазындарынын
Устине араай түшкүлеген.

Эки көзин жумала,
Омар Хайям кожондогон.
Отурган жери он чакта —
Мухамед жаңы жонында.
Ойгор бажы — одус чакта,
Обсерваториялар түжинде.

Омар Хайям кожондогон.
Оозынан онын сөстөри
Чечектер болуп кубулып,
Чечектерле колынып,
Ак чаазындарга түш калган.
Алтын чийим бол калган.
Чечек жыды чыкпаган
Эржинелер арт калган.

АЛТАЙДЫҢ ЛА КИЖИЛИКТИҢ УУЛЫ

Мен — Кижиге,
Жердин уулы.
Эң бийик учурум —
Кижиге болор.

Ол менин
Эн улу ээжим,
Эн каруулу ижим.
Алтай,
Сен меге —
Эн кеен кабай,
Эн ару тагыл,
Орустап —
Эн агару алтарь.
Мынайда ла жүрели,
Мыныла тирүү бололы:
Сен меге —
Төрөл жер, кабай,
Мен — Жердин уулы,
Угым алтай.

КУРМАНГАЗЫНЫН КҮҮЛЕРИН УГУП..
Тахави Ахтановко

Аттар, аттар, аттар —
Ондор, жүстер, мундар аттар
Кыпчактын чөлин
Кечип жат.
Оттор, оттор, оттор —
Ондор,
 жүстер,
 мундар
 оттор
Кыпчактын чөлинде
Көчүп жат.
Аттар тибирти,
 тибирти,
 тибирти,
Жүректин жимирти,

Јүректің жімірти —
Қурмангазы музыказы,
Қурмангазы музыказы.
Чөлдөр,
 чөлдөр,
Санаадый,
 салымдый
Учы-куйузы жок чөлдөр...
Жер-телекейдин учы жаар
 өдүп жаткан,
 жүткіп жаткан

Мундар тоолу черү...
Чөлдин кырында
Челдү кандый
Кызарган энирги тандак
Жайканган жыдалар үстінде,
Коркушту кандалат.
Төрөли учун жүрүмин
Берип салган баатырлар,
Олүм ле салым граын
Өдүп калган баатырлар
Оштүге удура
Калганчы улу табаруга
Төрөлин адап баргылайт.
Жүс-жылдыктар өдүп,
Чөл үстінде ыштай кайылар,
Же жебрен домбранын изү
 ыйында

Аттар киштежи,
Жуучылдар кышкызы
Жүрегис кызыдып,
 мөңгүлик артар.
Жүрегим сыстайт,
 сыстайт, сыстайт —

Ол кыпчак жуучылдын
улу жүрүмин
Курмангазы ойгортып,
чактарга ыйлайт.
Же бу күүлерде
черүүлөр толкудый
Чөлдөр түби дөөн
табаруга баргылайт...
Аттар
тибирти,
тибирти,
тибирти

Домбрада арткан,
Жүректин шимирти,
Жүректин шимирти —
Чактарга сыстаган
Курмангазы
музыказы,
Курмангазы
күүзи...

АРСЛАН ЛА ГУЛЯ

(Аэропорттогы тушташ)

Олжас Сулейменовко

Алма-Аталык аэропорт.
Жайгы түн. Теректер.
Тышкартында отурат
Жанып жаткан студенттер.

Айланайын,
Гуля Айметова, Гуля Айметова.
Айдынайын:
Фамилиягарда —
Ай да, мөт тō.

А бу слердин јаныгарда каткырган
Бу јиит уулан
Чын ла јебрен
Қыпчак алып болуп туулган.
Ады да — Арслан!

Бойы каткырып отурган,
А жүреги — мен билерим —
Та кемге де
Сүүштен оорыган.

А слер бойыгар, айса,
Ай-Сулунын кеен јеени?
Айла јангы
Казах Нефертити?

Ах, бу садтарга көмүлген,
Айдын чалузына чөнгөн городтыг
Омок ло жараш јииттери,
Амырап јаткан
Кеен түштүк орооннын
Слер келер эртени.

Казах кыстар —
 каткыга устар,
Мындый оморкок ло
 кеберкек деп билбедим.
Казах уулдар —
 ол каткыга кулдар,
Мындый седег ле
 ачык-јарык деп билбедим.

Ах, культура,
Чын культура ла јаан культура,
Качан бирде јериме де
текши өдөрінг.

Ол кыпчак жуучылдын
улу жүрүмүн
Курмангазы ойгортып,
чактарга ыйлайт.
Же бу күүлерде
черүүлөр толкудый
Чөлдөр түби дөөн
табаруга баргылайт...
Аттар
тибирти,
тибирти,
тибирти

Домбрада арткан,
Жүректин шимирти,
Жүректин шимирти —
Чактарга сыстаган
Курмангазы
музыказы,
Курмангазы
күүзи...

АРСЛАН ЛА ГУЛЯ

(Аэропорттогы тушташ)

Олжас Сулейменовко

Алма-Аталык аэропорт.
Жайгы түн. Теректер.
Тышкартында отурат
Жанып жаткан студенттер.

Айланайын,
Гуля Айметова, Гуля Айметова.
Айдынайын:
Фамилиягарда —
Ай да, мөт тө.

А бу слердин јаныгарда каткыргай
Бу јиит уулан
Чын ла јебрен
Кыпчак алып болуп туулган.
Ады да — Арслан!

Бойы каткырып отурган,
А жүреги — мен билерим —
Та кемге де
Сүүштенг оорыган.

А слер бойыгар, айса,
Ай-Сулунын кеен јеени?
Айла јангы
Казах Нефертити?

Ах, бу садтарга көмүлген,
Айдын чалузына чөнгөн городтын
Омок ло жараш јиттери,
Амырап јаткан
Кеен түштүк орооннын
Слер келер эртени.

Казах кыстар —
 каткыга устар,
Мындый оморкок ло
 кеберкек деп билбедим.
Казах уулдар —
 ол каткыга кулдар,
Мындый седең ле
 ачык-јарык деп билбедим.

Ах, культура,
Чын культура ла јаан культура,
Качан бирде јериме де
текши өдөрінг.

Мындый ак-чегин керсү туткан,
Оморкок ло бичик-биликчи јииттерди
Јеримде де көптөн көрөрим.

Мен слерге ырыс күүнзейдим,
Айланайын Алып Арслан ла
Гуля, јаражай көөркийинг.
Слер эмди уча бердигер:
Сүүште ле јүрүмде
Эмди слер тегериде,
Ай, Күн ле јылдыстар өзөгинде.

Алма-Аталык аэропорт.
Алтайыма учкам.
Анда айлым артыскам,
Эжим ле уулым јангыскан.

ЭНЕМ, УУЛЫМ ЛА МЕН

Мен ол тушта
Јаш бала болгом.
Кадыннын јаказында
Энемле тургам.
Кадынды өрө
Ұч кас учкан.
Бир кастын канадынан
Ак јунг кенете
Менин јолыма
Келип түшкен.

Эмди ойто ло
Кадыннын јаказында турус.
Менин јанымда
Ак башту энем ле
Јааш бала уулым.

Кастар артырган
Ак јунг пероло
Қызыл кан чернени
Јүрегимнен сузуп,
Јүрүмим бичиген
Салымду эмтирим.

ЈАСКЫ КАДЫНДАГЫ КУУ

Мен — јаскыда
Кадын ичиле учкан
Қожончы бир куу.

Кадынның кайаларына
Ак-арчуул туман
Артылган.
Оошкы кызыл маралдың өртти
Кайаларды туй алган.

Бир канадым —
Јаңыс сени сүүгеним.
Бир канадым —
Ончо улусты сүүгеним.

Качан бирде
Јүрүмим түгенип,
Ыразам —
Бир канадым
Төжөп салыгар,
Бир канадымла
Јаап салыгар.

Је ол өй
Ыраак, ыраак,
Оны сананып,
Нөкөрим, карыкпаак.

Эмди десе мен —
Кайкамчылу канаттарлу,
Күмүш кожондорлу
Кадын өрө учкан
Куулгазын бир куу.

Бир канадым —
Жаңыс сени сүүгеним.
Бир канадым —
Ончо улусты сүүгеним.

ПРОМЕТЕЙ ЧИЛЕП

Алтайдын тууларына
Мен бойымды
Болот илжирмеле
Айрылбас эдип,
Жаба буулап салгам —
Ол Төрөлим сүүгеним.

Карануй түндерде
Кайалардан
Кара муркүт түжүп,
Өзөк-буурым жыртат,
Кинчектейт, кыйнайт.
Ол — менин жеримнен
Барарга күүнзегеним.

Жерим сүүгеним —
Өлөрдин өлгөнчө
Болот илжирмем.
Барарга сананганым —
Өлөрдин өлгөнчө
Кара муркүдим.

АЗЕРБАЙДЖАН ПОЭТ ФИКРЕТ ГОДЖАГА

Сен —

Оттор Журтынын¹ уулы.

Мен —

От-Эненин болдым.

Сен —

алмаз Кавказта туулган.

Мен —

алтын Алтайдын

Колтугынан,

койнынан.

Сенин түрк тилин

Јебреннен бери

Низами ле Физули² —

кудайлык устар

Алтын үлгерликтин

Төжизине сулаган.

Ол — тоорчыктын үниндий

Кеен ле куулгазын.

Менин түрк тилим

Јенгестик јебреннен

Ады јок ойгор

буурыл кайчылар

Топшуур ла комустын

үнине салган.

Ол эмди сындарда мөштөрдө

Салкындардый суулаган.

¹ Оттор Журты — јебрен Азербайджаннын ады.

² Низами ле Физули — ат-нерелү јебрен азербайджан
поэттер.

Фикрет Годжа,
азербайджан карындажым,
Сен — куулгазын тилдү
поэттер жеени.
Мен — жүрүмге
Алтайда келдим:
Комус тилдү
кайчылардан — үним.
Сен —
Оттор Журтынын уулы,
Мен —
От-Энедег туулдым.
Бис — экилебис эмди
От Журтта,
От-Энеде,
От Поэзиянын
Эмди бис кулы.

ЛАТИНАМЕРИКАЛЫК ГИТАРА

О, латинамерикалык гитара!
О, латинамерикалык гитара!
О, сенин кыйынын!
О, ыйыг, о, кыйгыг!

О, Че Геваранын бийик салымы!
О, Виктор Харанын бийик кожоңы!

О, тууларды өрө чыгып жаткан,
Өлүмгө де, жегүгө де качан да белен
Крестьян уулдар.
Колында карабиндү ле
Мачете бычакту,
Иисус Христостый сагалдарлу
Качан да партизандар.

Сомбреро шляпалу,
Јууркан јабынган унчукпас индеец,
Јурттагы байрамда
Бийе тееп јаткан пеон крестьян.

Коронду шыранын,
Түренгининг континенти,
Эртенги революциялардын
Вулкандый келетени!

О, гитаранын
Јүректен келген үни!
О, революциянын
Эртен чыгар күни!

НОКОРИМЕ

Нөкөрим,
Сен жүре бердинг бистен
Ыраак жылдыстарга.

Сен жогынан
Эмди чечектеер:
Манжероктын маралы,
Улалунын сирени, јодрозы,
Барнаулдын алмазы,
Себининг чейнези.

Је сенин кеен кеберинг,
Керсү керегинг
Бистинг жүрегисте
Ол ло бойы
Оңбос,
Јап-јаш артар.

МЕН АЛТАЙЫМЛА ТУДУШ...

Менин тамырларым
Алтайдын сууларыла биригип калган.
Эн жаан өзөк кан-тамыр —
Кадын
Чанкыр чакпындарын айдап,
Менин өзөгим өткүрө аккан.

Менин сын-аркам, сандарым
Алтайдын сын-тууларыла
Бир болуп калган.
Агаш-ташты, ар-бүткенди,
Албатыны
Бойымдадый деп биледим.
Алтайдын көлдөрүлө
Көктөги жылдыстарды карагам,
Олор менин көстөрүмдө
жалтырашкан,

Түндеги мөңкүлөрлө
Телекейдин тымыгын
Түндөрдө айладып тындагам.
Алтайдын албатызыла
Өлгөндөрдү жууп,
Жаштарды чыдадып,
Келер өйлөр түбине
Кайкамчылу жүрүмгө уулангам...

...Мен бастыра тамырларымла,
Арка-сынымла,
Канымла,
Алтайымла,
Албатымла
Ар-жанынан
Тудуш болуп калгам...

ЧЕЙНЕ КЕРЕГИНДЕ КОЖОН

О, чейне, чейне —
Сен тайганың кызы.
Бу жолдо, жүрүмде
Бисте бир салым.

О, чейне, чейне —
Алтайдың үни.
Жүрегистин ак-чек
Айткан күүни.

О, чейне, чейне —
Сен бистин кожонгыс.
Сениле бис качан да
Кожо болорыс.

О, чейне, чейне —
Сен алтай кожон.
Сүүш ле жүрүм качан да
Жүректе — кожо.

О, чейне, чейне —
Алтайыстың кызы,
Сүүшкендер качан да
Айрылышпазын.

О, чейне, чейне —
Жүректеги чечек,
Бис салымда качан да
Кожо жүрөөк.

О, чейне, чейне,
Сүүнчис — сенег.
Сен бисте бар болзон,
Бис омок, седеп.

ОЗОГЫ АЛТАЙДЫҢ СҮР-КЕБЕРИ

(Журамал)

Н. Улагашевтинг кереезине

Учы-куйузы жок барган Улу Азия
Уур уйкуга бастырып уйуктаган.
Ортозынан
Айу терези төжөктө отурган
Карган буурыл анчы мүркүттий
Ак кайаларлу Алтайым менин
Арчуул тумандарга ороткон
Ак-айаска сайылган туру.
Жебрен жүзин жалкындар жалбып,
Кадырып салгандый.
Жебрен жүзин жааштар јунутып,
Ыйлап калгандый.
Карган мүркүттинг каны сооп,
Канаттарын кымзынып,
бөккөйгөн отуры.

Јаңыс ла
Ыраак Монголдын күйгек чөлдөринең
От-тынышту
Тенибер салкындар чөйилгилеп келип,
Карган мүркүттинг кату эдин
Кызу тилиле ачап јалап,
Керилген канаттары чийилип,
Күнбадыш јаар кыңзып, улып,
јүргүлей берет.

Јаңыс ла
Тидискеги сейилген соок тегерининг
Алыс жылдызынын
Өчөмик чогы
јерге јетпей суйуп,

Карган мўркўттин
Куру шил кўстўрининг тўбине
Сейилип туру,
Чўгўп туру...

Айлар айланып,
Жылдар жылыжат,
Ар-бўткен жүзине
Алтын тагдак
Арчуулдый артылат.
Кўдўрилген кўннинг
Тирў чокторы —
Эрјине арбадый
Јебрен Алтайдын
Кўстўрине урулат,
Кўксин тиргизет.
Куркундарын јайган,
Кўнге ўндўйгўн
Јебрен баатырдын
Јиит јағары
Јўрек ўртўп,
Эбире јайылат.

МЕН СИБИРЬДЕН

(Евгений Евтушенкодан)

Мен сибирьлик укту.
Мен Сибирьде бўткем,
Қалбаны калашка
Кожуп мен јигем.
Јаш тушта паромды
Јаан улустый тарткам,
Қату жоон тросттон
Қолдорым кўйген,

Команданы угуп,
Улуска јөмөгөм.
Чыдалду, шыранкай
Болуп мен өскөм,
Маска тудуп, узангам,
Күректү — каскам.
Мени улус талабаан,
Жамандап айтпаган,
Малта меге берип,
Ишке таскаткан.
Ас одын экелип,
Чыбык та јигем,
Је мени сүүгилеп,
Килеп, мыны эткен.
Тастак таарларды
Талганча тажыгам.
Кайланы, чалгыны
Кайра көрбөй туткам.
Жаман мени көрзө,
Жалтанбазым мен,
Карыкчал санаадаг
Карыкпазым бир:
Колдорым кыскаштый —
Катузы, беги.
Ак-јарыкта ончозын
Айабай күүнзеерим.
Өштүнинг јүзине
Күлүмзиренип көрөрим.
Нениг учун дезе
Эдип-тудуп билерим,
Нениг учун дезе
Өдүп-јүрүп билерим.

НОҶОРИМНИНГ УЛГЕРИ ААЙЫНЧА

Ш. Ш.-ко

Кўйер болзо, кўйер керек:
Жалбыш тенгериге жетсин!
Жўрер болзо, жўрер керек:
Жўрек ойгор болзын!

Сўўр болзо, сўўр керек:
Сўўш жангардый болзын!
Сўўнер болзо, сўўнер керек:
Сўўнчи батпай турзын!

Тартыжар болзо, тартыжар керек,
Чындык учун ўлўн!
Тартышпас болзо, калактабас керек,
Ары амырын тудун!

Бу ак-жарыктын ўстинде
Кижи жединбес неме бар ба!
Чындык учун тартышкан
Нажылардан бийик ырыс бар ба!

КАСПАДА ТУМАН...

Тууларда туман,
Тууларда туман
Туура жердеги журтым
Туй туткан.

Балкаш,
Чылчырык.
Чыгып мен албас,
Једер јериме
Једип эм болбос.

А туман качажып,
Тудуп јат мени.
Канчада капшайла —
Тутап јат керегим.

Је тўней ле билерим:
Кўн ойто ло айазар.
Мен јериме једерим:
Керегим эдерим.

Најыларыма келерим,
Јўрўмиме сўўнерим,
Ортозына отуарым,
Сўўнчилерин угарым.

А сен кайылып каларың,
Јоголып ыраарың,
Јоругыма качашкан
Јут ла туман.

БИС — АЙДА ЛА АҢДА

Бир кижн јўс салковой учун
өлўнер.

Бирўзи јўс нўкўри учун
јўрегин берер.

Бир кижн ак-санаалу,
ак-чек јўрер,
Бирўзи эптештирер,
мекеленер, сўмеленер.

Бир кижиге нўкўрининг ырызы —
кўндий сўўнчи.
Бирўзине — кыйын ла шыра,
ичинде тўўнчек.

Бир кижн кылыгыла —
коммунизмде, јалакай.
Бирүзи — өскөнийин блаап,
јара тартар, какай.

Бир кижн күндүлезе —
ырысту, байлык,
Бирүзи сүртүп берзе,
сыйрып айрыр.
Бир кижн кожондый —
улуска байрам.
Бирүзи эл-јонго —
түбек ле шыра.

Бир будысла бис
космосто, Айда,
Бир будысла бис
кийикте, анда.

* * *

Јакшылыкка багынып,
Јамандыкка јапсыба.

Чындыкка амадап,
Чын айдардан јалтанба.

Төп, керсүге јөмөжип,
Төгүндештен коркыба.

ЈАНЫ ЛЫЛА

Кееннен кеен, улудан улу ороон!
Бүгүн сени кандый куулгазын
түн орогон.
Эбиреде бүгүн кандый элбек ле кеен!

Кандый учурлу ла тымык
Бу амыр-энчү телкем!
Ак-айастан араай жымыраган ба
бу жеңил карычактар...

Тоозы жок отторлу городтор,
Журттар, стройкалар үстине?
Айса, жаркынду айылдарда ак ватачактар
Сүүнген балдарга ёлка жанында тизилген?
Орооннын үстиле куранттар мелодиязынын
амыр симфониязын шымыраган.

Лебрен Кремльдинг рубин чолмондоры
кайдан да көрүлгендий.

Кажы ла шахтер, малчы,
летчик, капитан

Төрөлин сананган,
төрөл жерин эркелеген жүрегинде.

Орооннын кажы ла:
тегин де, улу да керсү кижизине
Улу амадубыс — Коммунизмнин ишчизине,
Бүгүн көп-көп **ырыс**,
узун жүрүм күүнзейли

Бойлорына, сүүгендерине,
Нөкөрлөрине, билезине,

Кажы ла ада-эне
бала-барказыла ырысту болзын,

Кажы ла бала: уулчак, кызычак
Төрөлине тузалу болзын.

Кажы ла оорыган киж
язылып, көп жаш жажазын,

Кажы ла су-кадык ла жардак киж
Керектеринде једимдү ле јозокту болзын.

Телекей үстинде јуу ла болбозын,
Тегин улустын керепи ле бүтсин.

Кара, сары, ак чырайлу улус
Качан да капчыгышпай, наҗылык јатсын!
Орооныс ўстинде

куранттар шыгырайт!

Тенгерилен Јаңы јылдын

карычактары јылбырайт.

— Јаңы јылла! — деп, јылу шымырайт.

— Јаңы ырысла! — деп, јер ўстине конгылайт.

КИЛЕНКЕЙИМ — КИНЧЕК...

Коммунизмнин эн јаан законы —

Кижиге буурзак,

киленкей болоры.

Јамы блаашпазы,

јакшыны јабарлабазы,

Јамандыкла качан да

тартыжып јалтанбазы.

Мен улуска буурзак ла

киленкей бўткем,

Јамы блаашпазым,

јакшыны јабарлабазым.

Је јаман кылыкты

кўрўп тура кезикте —

Кижиге килейле,..

Кандый бу ачу —

Унчукпазым.

Киленкейим — кинчегим.

ПОЭЗИЯНЫҢ УЧУРЫ КЕРЕГИНДЕ

Поэзия дегени
Ол не?
Ол — эн кару,
Эн керсү,
Эн жуук кижиле
Эрмектешкенин
Теп-тегин тилле.

* * *

Кей-көөрөмлө, кал-кердендешле
Бир јер албазыс.
Арга јоктын төгүн јарбынышла
Бис өрө өспөзис.

Бисте јаныс ла программа,
уулдар, —
Өзөр, көдүрилер керек.
Бисте јачыс ла амаду, уулдар, —
Өрөлөөр, өдөр керек.

ПРИМОРЬЕ. ЫЛДЫСТАР ЛА ТОЛКУЛАР УНИ

ПРИМОРЬЕЛЕ ТАНЫШКАНЫМ

Приморье!
Мында јоткондо
Коологон
Тайфунның коскорумду музыказы.
Мында элбиреген
Талайдың тенибер јеткери
Элезинделип,
Мында омордың кўчин ле
бойын ченеп,

Јўскен јоткон өткўре
Баатыр талайчыларлу кереп.
Приморье!
Мында айаста
Јалтыражып јайканган
Јажыл кўстў талай!
Мында куулгазын керептер јўскен,
Чөрчөктіј кайкамчык ороондор
кўстөп,

Горизонт јакалай!
Мында
Чайпалган чакпындар ўстинде
Чайкылдайт
Чийик чийўлерле чагылыжып учкан
Чайкалар!
Кемелер кайкалайт!
Приморье!
Мында
Уссури улу тайгаларлу сын,
Сихотэ-Алинь согоондый сын,

Олорды кечире сунган
Чоокыр чечек — сыгын!
Өнөлөгөн өлө-кызыл бардаг чочып,
Өлүмнөң качып,
Коркулдаган какай!
Мында
Баатыр күчтү женьшень өлөн
Кызыл чечек көстөриле
Күлүмжилү көргөн,
Ар-бүткенди кайкап!
Приморье!
Сенде менин уулым өскөн,
Кара көстү Эркиним, жылдызым!
Мен сеге
Ыраак Алтайдан келдим көстөп,
Амадап келдим,
Сонуркап, каруузып!
Приморье!
Ороонымнын учы!
Омок ло байлык ийде-күчи!
Сенин эрлү чырайың,
Эрчимдү талайың —
Эркин ле коо бир улу кожоң!
О, түнгүрдий күнгүреген талай!
О, түни-түжи күүлеген тайга!

ТААДАЗЫНДА КИЧИНЕК АЙЫЛЧЫ

Мен анда болгом,
Кайда улу тенгис уур үшкүрип,
Каруулчык кайаларлу ээн жаратка
Кайра ташталып, үргүлжик согулган.
Мен анда жүргөм,
Кайда чоокыр барлар
Кайалар үстиле

Табыш жок өңөлөп,
 Коркулдаган какайлардын
 Кежирлерин кајаган.
 Мен анда жүргөм,
 Кайда керсү жуучылдар,
 Талайчылар, учаачылар,
 Гран коруучылар
 Кеен жеринин кыйузында туруп,
 Түни-түжи сергелен
 Көс жумбай корып,
 Төрөлимнин амырын
 Төжиле бектеген.
 Мен анда уулымды артыскам
 Эр киндиктү балам Эркинди,
 Эң кару кижимди,
 Эне жеринин элбегин көрзин деп,
 Эрлү ле эрчим алзын деп.
 Артыскам жаныскам
 Ороонимнын жаказында,
 Улу теңис кыйузында,
 Энезинин адазында,
 Экинчи таадазында.
 Эмди уулымды эске алынзам,
 Эрке көстөри телкем тайгалар
 ажыра көрүнөт.
 Содон бөрүгиндеги кызыл чолмоны
 Сопкалар ортозында
 сомдолып чоктолот.
 Кийин жанында
 Уйку жок теңис
 чактарга күзүрейт.
 Бери жанында
 ада-энези
 Айылчыны сакуп,
 жүреги түгенет.

ОРООНЫСТЫҢ КОРУЧЫЛАРЫ

Бис мында турус,
Орооныстың кыйузында,
Талайыстың жаказында,
Уулым кучагымда.

Талайдың тусту эзини
Тарап чачысты, элбирейт.
Бу жердин ээзи бис,
Ол кандый жараш ла элбек!

Көр, уулым,
Ол көс једерде
Керептер жылбырагылайт.
Олор талайда гранчылар,
Сууда бисти коруучылар.
Ол кумакта автоматту,
Ийттү јуучылдар баргылайт.
Ол јаратта гранчылар,
Јерде бисти коруучылар.
Устибисте чийү чөйип,
Күмүш самолеттор шыңырагылайт,
Ол — учаачылар,
Кейде гранчылар,
Бисти бийикте коруучылар.
Олор бисти корыган
Ороонына каруулчыктар.
Олор тынын кысканбас,
Олор кайра баспас,
Ороонысты,
Сени ле мени
Качан да өштүге базындырбас.
Сен де олордың ортозында
Кызыл чолмонду буденовкалу туруң,

Телекейдин жібринин ле учы жогын билип,
Ойто катап јиндикедим,
Јиит романтикалу жылдарым
Көксиме эбелди.
О, кандый сүрекей ырысту ла сүүнчилү
Бу күркүрөп јаткан талайларлу,
Бу тундеги тенериде
 күүлеген самолетторлу,
Бу күзүрөп,
 јарык отторлу јылган поездтерлү,
Салкындаган, јааштаган,
 јунулган телекейде
Ак-чек болорго,
 ару сагышту жүрерге,
Сүүште ле најылыкта
 чындык болорго,
Төрөлин, көөркийин,
 нөкөрлөрин сүүрге,
Ичкири амадаарга,
 ырыска јуткиирге,
Јүрүм жүрерге,
Јоруктап жүрерге,
Сеге келерге,
Сеге көөрөөргө,
Төрөлимнин куйагы,
Приморье!

ЖЕНЬШЕНЬ ЛЫТТУ ЭЗИН

(Чөрчөк түш)

Меге мында,
Приморьеде, түнде
Бир катап
Женьшень жытту эзин
Айылдап келген,
Уйуктап жаткан

Тсжогимнинг ўстине энчейип,
Изў жапсып,
Ол мынайда куучындаган:
— Ыраак тайгалардан
Мен сеге келгем.
Менин ээм —
Женьшень жаражай
(Мен онынг тыныжы).
Мени сеге
Элчи эдип ийген.
Сеге айтсын деп,
Мынайда жакыган:
— Канча жылдарга
Мен, женьшень жаражай,
Ыраак тайгада
Көскө көрүнбей өскөм,
Аржан карасуулар
Суузын ичип,
Түнде тенгериден чарчаган
Жылдыстар жаыгарыла —
Күмүш чалындарла јунунып,
Күнге күлүмзиренгем,
Јүрүмге сүүнгем.
Азыраган ада-энем,
Айландыра ар-бүткен —
Сихотэ-Алинь тайгазына
Мен чертим бергем:
«Мени качан да
Қара санаалу кижі
Таап каспас,
Ачап ла ичи күйген кижі
Мени садып,
Тузаланбас.
Сен солун јерлерден келген
Кеен уул.

Туманга тартылган
Ак-Кайа Алтайдыг тууларында
Эрјинелер болуп төгүлген
Аржандар ичкен
Ак ару жүректү
Ада-эненин уулы.
Сен жүрүминде
Кижиге жабарлабаган,
Сен жангыс ла
Кижиге онын жүрүминде
Болужарга сананган.
Сен кижини
Эн бийик јөөжө деп баалаган,
Кижиге күүни учун
Бойыга да, јөөжөгө дө
Килебеген.
Бу ээжи — жүрүмде
Эн чын ла эн бийик шүүлте,
Эн чындык жүрүм,
Мен эрјине женьшень.
Сен кижиге сүүчи кижиге,
Сен мени табарын.
Мен сенин керегине,
Амадуунга, сүүжиге
Ырызын болорым.
Сен мени
Изү тыныжымган
Качан да таныырын,
Сен эн јаан ырызынды
Менен табарын.
Ойгонып келзем,
Женьшень де, эзин де јок,
Жангыс ла эжимнин
Тыныжынын чечеги
Жанымда, јайылган.

ТАЛАЙДЫҢ ЈАКАЗЫНДА

Талайдың жаказында
Кумактагы жуурканда
Сен отурын
Каткырып.
Талайдың жаказында
Мен уулымла жүредис,
Толкуларла жүгүредис,
Кучактажып жүзедис.
Қаткырадыс,
Сүүнедис.
А талайдың толкулары
Јайкалған, чайпалған,
Та кайдағ келген,
Та кайдағ келген.
Та куулгазын Япониядан,
Та кайдагы Америкадан...
Талайдың жаказында
Толкулар экелген,
Толкуларға јунулған
Јопон ағаш өдүктер,
Өдүңи јажыл өлөңдөр...
О, ийт, бисти, ийткин!
Јайка бисти, талай!
Ийден биске ийгин,
Күчке бисти алка!
Јүрегисте — Приморье,
Јүрүмисте — Алтай!

АНДА, КАЙДА ДА ЫРААКТА...

Кайда да ыраакта қараңғуйда
Јелбер булуттарын жабынған,
Јебрен тууларын јастанған
Каспа деп алтай јурт уйуктайт.

Кайран адам ол ло орында,
Кату оорудан эмдиге жазылбайт.
Кайран энем ойто ло жанында
Карындажымла экү уйку жок отурат.

Карануй телкемдер ажыра санаамла
Катап ла катап бу улуска келедим.
Унчукпай олордын жанына отуруп,
Ичимде каруузып, ыйлайдым, килейдим.

Баштары буурайган бу эки карган
Лаштарынан эмес, иштеринег карыган.
Адам үстине жуулажып жүреле,
Жерге бастыртып, бертинип үрелген.

Бойлорынын оорузын ундып койоло,
Менин жоругым, ырызым санангылайт.
Уулымды алып, удабас жанар деп,
Удабас жанар деп сакыгылайт, санааркайт.

А мен баламды карануйда кучактап,
Приморьенин серибес жаажын тындайдым.
Карануй телкемдер ажыра санаамла
Бу журукты көрөдим, бу куучынды

тындайдым.

— О ар-бүткен, агаш-таш, жеримнин ийдези,
Алтайдын суулары, туулары — деп

алкайдым.

Ару алтай улус олор,
Албатызын, жерин сүүген,
Ак-үүленин коногын беригер,
Су-кадык беригер — деп жайнайдым...

...Кайда да ыраакта карануйда
Каспа да деп алтай журт уйуктаган.
Кайран адам оору. Ойто ло орында.
Карындажым ла энем жанында отурган...

ТАЛАЙДА ИЙТКИН

Толкулар үстінде
Бүгүн
Та кўннинг чокторы
Чачылган,
Та чагылышкан,
Ун алышкан
Чайкалар.

Бис экўни кемеде
Ийткин жайкаган.
О, ийт мени, ийткин!
Эжим,
Ичкери эшкин!
Жайка мени, талай —
Баатырга бўткен кабай!

Жўрегинде шыркадан
Нөкөрим жыгылган —
Жазылайын деп!
Жўрегимле чечектий —
Нөкөрим учун —
Ачылайын деп.

Сўўжим, эжим,
Қаткырадын эжип!
Бу та чайкалар
Жалтырашкан!
Та санааларым
Чагылышкан!

О, керек болзо,
Бу чайкаларды тудала,
Кожондор эдип,
Божодып ийерим.

О, керек болзо,
Бу тусту тамчычактарлу
Кичинек эриндерди,
Бу жаан кара көстөрдү
Тура жүгүреле,
Окшоп ийерим,
Кожондой берерим.

Мен сүүштең ле жүрүмнөң
Жүүлип калган
Бир Меджнун!
Мен кожон ло күнгө
Толуп калган
Куулгазын шүүн!

Шүүлтелер мениң шүүниме
Балыктың тыгылган!
Подвигке ле сүүшке
Жүрүмде туулгам!

Сүүгеним, мениң сеге
Каным ла жүрегим!
Сенен ле кожонноң
Жалбырайын,
Күйейин!
Көдүрингим, мени
Бу ийткиндий жайка.
Эжим, бистинг кемени
Чебер эжиң, башкар.

Толкулар үстинде
Бүгүн
Та күнниң чокторы
Чачылган,
Та чагылышкан

Ұн алышкан
Чайкалар.
Бис экүни кемеде
Ийткин жайкаган...

ТАЛАЙЧЫ ЛА ТУУЧЫ ДЕП САЛКЫНДАР

Мында бир күн
Тенгистен сергек салкын
Ийткинбиле келген,
Өзөк-буурын талайдын тузыла
Өткүрө соккон.
Ах, кандый тың өртөгөн,
Жүрегин көөрөткөн,
Макалду бу салкын,
Талайчы деп салкын.
База бир күн
Быыраш туулардан
Салкындар коскорылган,
Самтар булуттарды
Сахалин дөөн тоскурган,
Сопкаларды, сындарды
Сыгыртыла сыймаган,
Туйук дуб жыштарды
Сабарыла тараган,
Тыныжыла женишеньнин
Тынду жыдын тынган,
Эзиниле эзирткен,
Жорукчыны, аңчыны
Жотконыла кезеткен,
Кедертинен келетен
Жайым ла салдым
Туучы деп салкын!
Эх, Туучы ла Талайчы,
Туу ла тенгистен канаттар,

Эмди менин ийниме
Эки јанынан сапталаар.
Эр-јажына эдиме
Эрей өдүп калаар.
Эх, Туучы ла Талайчы,
Јардымда менин јалбырагар.

Талайдый тусту ла
Туулардый сергек
Көдүринилү жүрейн деп.
Ар-бүткендий ару,
Ийделү болойын деп.

Туучы ла Талайчы,
Улу салкындар,
Көдүринги күйдүрер
Куулгазын канаттар,
Јажын чакка
Јардымда јалбырагар.

ТЕНГИС

О, бу менин будымнын јанында
Көбүктелген толкуларын
Айдап чыгарып јаткан
Арыбас-чылабас кем?
Сен бе,
Қарган тенгис,
Океан?!

А мен балык болзом,
Кылыш-балык болуп,
Сенде сунар эдим!
О, мен талайчы болзом,

Капитан болор эдим,
Суалдылык кеменин
Мостигинде турар эдим.

Жылдыстар чөнгӟс̈,
 Тенгиске чөнгөт.
 Күндер көдүрилзе,
 Тенгистен көдүрилет.
 Айлар айланып,
 Тенгиске жанат.
 Тенгис телекейле жажыт,
 Ол — эн жаан карган,
 Ак сагалду
 Ыргүлҗиге ишчи
 Океан.

БИЧИИЧИ КҮГЕЙ ТЕЛЕСОВКО

(Приморьеден ийген письмо)

Күндүлү нөкөр
Күгей Телесов,
Городко кандый
көчүп келдигер?
Алты балагарды
ээчидип алып,
Айылдап, амырап,
кандый жүрүгөр?
Каспадан келген
оогош балдарга
Городто баштап
күч ле болбайсын,
Күскиде базар
сүреен ле болбайсы
Je школго үренерге
јенил эмес олор

Алдырбас, Күгей,
 слердин балдараар
Город јерге
 темиге ле бербей.
Су-алтай Каспада
 оскөн көөркийлер
Бештерди школдон
 түней ле экелер.

Акы поэдис
 кенерте барарда,
Арткан најыларга
 ачу ла база.
Ачыныш, тарыныш ла
 ортоосто јок болзо,
Алтай литература
 ичкери ле базар.

Акы эрдин
 јүрүми үзүлген,
Је чүмдеген кожоны
 јүрүмиске өткөн.
Кижі өлүмдик,
 је литература мөңкүлик,
Арткан ла бистер
 нөкөрлик јүрелик.

Мен мында,
 талайдын јаказында.
Приморьеде Алтайдан
 чек башка ар-бүткен:
Јерлик виноград
 агаштарга оролгон,
Дубтын чочогыйынан
 какайлар семирген.

Уулым ийниме
отургызып алып,
Дуб агаштар
өзөгиле базадым.
Талайдын
түрүлген толкуларын көрүп,
Та кандый да жебрен
эрчимин сезедим...

Хакас укту
кайын адамла
Кадырган кызыл
балыкты кезедис.
Каныс изип
чыккан кийинде
Хакастын, алтайдын
угын казадыс.

Мордва укту
айылдажы келет,
Украин укту
экинчизи једет.
Эң учында
төрт эр кижн бис
«Эне-суу Волга» деп
кожонды чөйөдис.

Кандый јакшы
бистин ороондо јадарга.
Канча укту улус —
бис ончобыс бир нация.
Кижн кандый ырысту —
мыны айдарга:
«Канча бисте ук —
ончо нак најылар!»

Жаман, тенек
урус та туштаза,
Албатынын жүзин
олор этпеген:
Пушкин ле Ленинин
тили ажыра
Канча албатылар
күн көргөн, бириккен.

Интернационализм — улу сөс —
куучында эмес,
Интернационализм
жүреkte, жүрүмде болзын,
Бистин ороондо
канча укту улус
Жүрегинде советский
бир нациялу жүрзин.

Партия ла Ленин
болбогон болзо,
Бараксан алтайлар
та кандый жүрерис.
Бис экү, байла,
бичиичилер эмес,
Бийиркеген жамылунын
алдында турарыс.

Кем билер кичинек
албаты салымын —
Кем бисти кырбаган,
кем базынбаган.
Жетире жоголтып
болбоонына ачынып,
Жериске бир ороондо
эмдиге умзанган.

Оок-теек копторго
удура бис туруп,
Озо ло орооныстыг масштабына
баштаналы.

Поэттер — эл-јондо
каруулу улус,
Партияныг пландарына
тендей туралы.

Чындаптан айтса,
поэт — эн јаан
Гражданин ле
эн чындык кижиги.
Партия поэттиг
ижин баалаган,
Партия көдүргөн
поэттиг ижин.

Кайран нөкөрүм,
талантыс — албатыга.
Эн улу чындыктарга
тендей жүрели,
Бастыра жүрүмүс,
агару жүрегис
Керсүдөн керсү
бу улуска берели.

ПРИМОРЬЕДЕН ЈАНАРДАГЫ СӨС

Јакшы болзын,
јараш Приморье,
Јажыл талай
јаказындагы јер!
Јанар бажында,
өрөкөн, сен меге,

Жакшы жедейин,
 алкыш-бийанын бер.
 Ыраак талаларга
 эмди мен барайын,
 Ырызым ычкынбай,
 бек тудуп жүрейин,
 Талайдын шуултын
 угайын жаантайын,
 Тайганын күүзүн
 түженип турайын.
 Мен сенде жүрүп,
 көпти көрдим, билдим.
 Талайдын толкулары,
 кеен кабайдый,
 Таптап мени
 такпай чылап жайкады.
 Тарлан-коо
 коологон салкындар
 Көксимдеги сыстарым
 өткүрө сокты.
 Мен мында, жаратта,
 туруп, жангыскан
 Жылдыстарла
 узак куучындашкам.
 Толкулардын
 јебрен кимиртинен
 Мөңкүликти
 жажытту тыгдагам.
 — Кижиге кичинек
 болорго жарабас, —
 Жылдыстар ла толкулар
 меге шымыраган.
 — Кижиге жана
 ару ла улу болор учурлу —

КАРА КӨСТҮ КҮНИЧЕГИМ

ЭН БИЙИК ОЙГОР

Мен бу кыска кожомымда
Жаныс сени эмес,
Же сен ажыра
Бастыра телекейдинг үй улузын
Мактайын деп,
Бастыра энелерди ле жааналарды,
Бастыра келиндерди ле сүүгендерди,
Эжелерди ле сыйындарды —
Телекейдинг эн Улу бүдүрүлү
Ийде-күчин
Кижиликтинг эн бийик
Ойгоры учун...

ҮЙ УЛУСТЫНГ ЭН КЕРСҮЗИ

Үй улус кезикте чөрчөкчи дежет,
Сен эмес, мен кезикте чөрчөкчи болдым.

Үй улус кезикте мекечи дежет,
Сен эмес, мен кезикте мекечи болдым.

Ада-энемнинг алтыннан баалу келини,
Андыйынды бойун да билбей эм жүрүң.

Сен меге үй улустынг эн керсүзи,
Эн жакшынынг кижиде бүткен кемјүзи.

СУУЖИМ КУДАЙЛАР СЫЙЛАГАН

Мен сеге сүүжим
Ыраак жылдыстардан экелгем.
Оны меге жылдыстар сулаган,
Кудай укту устар сыйлаган:
Агару жүрегинг учун
Сеге берзин деген.

Мен сеге сүүжим
Терен жердин өзөгинег экелгем.
Оны меге алмазтар жазаган,
От чырайлу устар сыйлаган:
Керсү кылыгынг учун
Сеге берзин деген.

ЭРЛИНЕМ ЛЕ АРЖАНЫМ

Сен, женьшень,
Приморье тайгазында
Сен жажытту өскөн,
Мен эм бедрегем —
Жүрсгим оорыган.
Кудай ырыс берип,
Сен меге учураган.
Эрјинем мениг сен деп,
Ол тушта таныгам.

Сен, аржан,
Алтайдын тууларында
Сен жажытту аккан,
Мен — шыркалу сыгын
Сындарла сунгам,
Кудай ырыс берип,
Сен меге учураган.

Сениг ийде-күчинге
Мен шыркам жаскам.
Сен мениг сок жангыс
Суузыным деп,
Мен ол тушта сескем.

ЖАҢЫС КАНДЫК

Сен жогынан
Мен жангыскандык —
Жаскы жалаңдагы
Жаңгыс кандык.
Уйку жок түндөр —
Толо онтуум,
Кучагым куру,
Куучыным оору.
Кара көстөринген
Ырыс ичкем.
Кижининг керсүзин,
Арузын билгем.
Аржан суулардый
Көксинг ару бүткен.
Аржан суулардый
Эрмегинг эмдү болгон.

КУН ЛЕ ЫЛДЫС

Кара көстү күничепим,
Кирбиктеринг — узун чокторын
Кунукчалду чалып,
Эрикчелдү жарып,
Кандый жүрүң
Менен ыраакта?
Көксимде менин
Жаңгыс сен ле уулым.

Слерди сананзам,
Менин көксимде —
Күн тийгендий,
Онын жанында —
Жылдыс күйгендий.

ВЕРАНЫҢ АДЫ ААЙЫНЧА ФАНТАЗИЯ

Европада сен болзон,
Сенин адын Вероника.
Тенериде Верониканын чачтары деп
Жылдыстар да бар.
Мен сеге адаш
Чечектер сыйлаар эдим.

Грузияда сен болзон,
Сенин адын Верико.
Эй, ырызым, эй, жылдызым,
Эй, джаным, гюльджаным,
Сулико!
Бери кел, яр-күним!
Орэра! Рэро!

Молдавияда сен болзон —
Бијечи ле кожончы Веруница.
С именем твоим,
Как в песнях Софи Ротару,
Черноглазое счастье мне снится.
Молдаванэску!

Je бис Россияда, Алтайда.
Вера — алтайлап
Бүдүмји, иженчи.

Кижѣ жүрүмде
Ижемѣ жок кайда барар,
Канайдар?
Онын учун менде
Сен бар,
Вера.

СЕНИ СҮҮГЕНИМ

Сүүгеним,
Сени сүүгеним
Мени жылдан жылга
Там ла там
Јаш эдет.
Сүүштин тегеризинде
Бистин Күнибис
Талтүшке де жетпеген.
Сүүштин тегизинде
Бистин жолыбыс
Эң ле бажында.

КАРАСУУДЫЙ СЕН

Чечек ошкош эриндер —
Окшомымла јаан салгам.
Ээлгир коо бу сынды
Кучагымла курчагам.
Карасуудый каткыга,
Карасуудый чачтарга,
Карасуудый колдорго,
Карасуудый суузынга
Јажын чакка багынгам.
Кара јаан көстөргө,
Ырыс толгон көлдөргө,
Јажын чакка карагам.

ПОЭТТИҢ КҮЛҮМЈИЗИ. КОКУРЛАР

«КАСПА — ЭКИНЧИ МОСКВА»

Космонавттар — космосто.
Москванавттар — Москвада.
Астронавттар — Айда,
А бис кайда?! — Алтайда,
Каспанавт бис — Каспада.

Мында кажы ла уул
Көстөриле — Көзүйке.
Мында кажы ла кыс
Быйаныла — Байан.

Жаман улус мында ас —
Жакшы улус көп.
Кердендеген табылбас —
Кеберкек улус көп.

Көдүрингени көрүнбес,
Көрүмјик ады — көксинде.
Жакшыркажып билбес,
Жалакайы — көзинде.

Оскө бистин јурттардан
Артык бис деп айтпас.
Оскө бистин јурттардан
Керсүзиле артпас.

Алаканын качанда
Алдыга жайа тудар.
Аш-курсагын качанда
Алдыга жайа салар.

Онын учун јерисле
Оморкоор учур бар.
«Каспа — экинчи Москва» — деп
Каткырар кылык бар.

Космонавттар — космосто.
Москванавттар — Москвада.
Астронавттар — Айда,
А бис кайда? — Алтайда,
Каспанавт бис — Қаспада.

УЛАЛУГА ЈАС КЕЛГЕНИ

Јас келгенин
Мен кайданг билген дезе,
Март айда
Эртен тура
Оромло баратсам,
Теректе отурган үренчи
Јылуга эрий берген
Шили тамчычак ошкош үниле
«Чинчикеев! Чинчикеев!» — деп,
Алтай фамилияны
Кожондоп отурган эмтир.

ЭМЕЕН-ӨГӨӨН

— Мен — Кайа.
Сен менде јажарган
Быыраш кайынаш.

Je кайа бир жылым,
Бирде ол кыпту.
Мыны ундыба,
Быыраш кайынгаш.

— Мен — Кадын.
Сен менде экчелген
Кичинек кемечек.
Je Кадын бир јобош,
Кезикте кылыкту.
Оны эндетпе,
Кичинек кемечек.

— Мен — Тенери.
Сен менен караган
Јукачак айычак.
Je тенери бир аяс,
А бирде булутту.
Мыны билип јур,
Јукачак айычак.

Кажызы кайазы?
Кажызы кайынгаш?
Кем кемге
Кеми? —
Кем Кадын?
Кем кеме?
Кем тенери — ээзи?
Кем ай чылап јүскен? —

Мыны кажы ла биле
Бойында билер.
Je оны бис билбеек —
Ол јаан секрет!

ЭСКЕ АЛЫНЫШ

(Яңы сөстөрлү үлгөр)

Ах, јаш студент јылдарым,
Студент јылдарым,
Москвадагы сүүжим,
Эң баштапкы сүүжим.

Эмди сананзам,
Бажым айланар,
Јүрегим ангданып,
Кејирим кургаар.

Эки башка укту
Эки јиит энгирлерде
Колдорынан тудужып,
Кызыл площадьла баскан.
Москва суунын
Таш кыйузыла барган.

Јаан-јаан айылчылыктар¹ —
Јерлеш улуска баратаныс,
Уйуктап калган элчиликтер² —
Каруулчыктарды көрүп өдөтөнис.

Таныш поэт юннада
Тонгургуш³ биске байлык:
Сеге пломбир деп тондурма⁴,
Меге кычкыл аракы ачык.

¹ Айылчылыктар — гостиницалар.

² Элчиликтер — посольстволор.

³ Тонгургуш — холодильник.

⁴ Тондурма — мороженое.

Останкино-Көл јанында
Јиит дубтар өскөн.
Јаш сүүштин арузын
Ол агацтар көргөн.

Јериске берер јайалта
Бисти айрып апарган.
Је качанда жүректөр
Мыны сананып, сыстаган.

А бис окшошкон ол јер
Эмди кайдаг ла көрүнер.
Дубтар ордына бетон ийне,
Булуттарды өдүп, коо ло иле.

Останкинодо телебашня —
Отту багана — турат.
Озогызын ойгортып,
Эскини эске алындырат.

Бистинг сүүшке кереес сүр —
Памятник, сүүри тур.
Москвада болзон, эске алынып,
Күлүмзиренип, Гюльджан, жүр.

Сүүжис, байла, чын болгон,
Мындый памятник турганда.
Москвалык сүүжим — баштапкы сүүш,
Ундыбазым качан да.

ЭРКИННИНГ МЕЧИГИ

(Туркмен поэт Агагелди Алла-
назаровтон)

Эркин деп атту бир уулчагаш
Јаскы јалаңда ойноп жүрген.
«Күн» деп атту бир мечигин
Јаскы күнде тееп жүрген.

Je кенерте салкын келип,
Мечигешти учура берген.
«Күн» деп атту бир мечигеш
Тенеригс уча берген.

Эмди Эркин деп уулчагаштын
«Күн» деп атту мечигежи
Булуттар ортодо жарып жүрет,
Уулчакка бийиктенг күлүмзиренет.

ӨТКӨНӨӨЧИЛЕР КЕРЕГИНДЕ

Литературабыстың өскөни,
Байла, бу туру, нөкөрлөр.
Озо баштап бир кезик уулдар
Бичигениң жаман деп,
 бир-эки жыл жектеер.
Оноң өткөнип үренип алаала,
Озолоп турубас деп,
 тыңзынып жүргүлсөөр.

СЕМЕН ТАРТЫКОВ КЕРЕГИНДЕ СӨС

(Поэма)

БАШТАПКЫ БОЛУК

(Командирдин жетирүүлери аайынча бичилген)

Баштапкы жетирүүден:

...«Туулу Алтайда Никольский журтта чыккан
Рядовой снайпер Семен Тартыков
Комсоргко мынайда айткан:
— Менин үйүм Фрося
Тайгадан шүлүзин адып экелеле
(Бисте ончозы чечен ангчылар!),
Комсомолго ол тушта кирген.
Бистин албатыда андый жаңг бар:
Жаңгыс ла жаан анг аткан кижиге
Мерген, алып деп ат берилетен.
Семен зявлениезин берип айткан:
— Мен жаңгыс ла казыр «ангды» жыксам,
Ол тушта комсомолго кирер учурым бар.

Бир күн ол баштап ла
Эки фашистти «жыккан».
Эгирде оны комсомолго алган.

Ол ок түнде јиит снайпер
Амырабай, катап ла «андап» барган.
Тан алдында карагайга чыгала,
Кере түжине кыймыктабай сакыган.
Өштүнүн офицери траншейде көрүнерде ле,
Чечен анчынын огынан кыйбаган.
Је бу өйдө фашист снайпер
Оны уур шыркалаган —
Јуучыл мөштөн жыгылып,
Онын каны ак карга агып,
Кийимин, пыймазын өдө берген.
Је алтай анчы тижин тырс тиштенип,
Өлгөн болуп, кыймык та этпеген.
Соокко көжий тонгон немец
Арт-учында чыдашпай калган —
Чылаган бойы кыймыктанып ийген.
Семённин мылтыгы күзүрт эдерде,
Аттырткан күртүк јерге түшкендий,
Карагайдын будактарын быјырадып,
Агаштан немец меч эткен...
Түн кирерде, жүрүми өчүп јаткан жуучылга
Нөкөрлөри јылып келип, чебер апарган.
Онон уур шыркалу јиит снайпер
Эки айга госпитальда эмденген.
Ойто ол нөкөрлөрине једип барарда,
Оны баштапкы жуучыл кайралы сакыган.
«За боевые заслуги» медаль ого
табыштырылган...»

Экинчи јетирүдөн:

«Бир кун өштүнүн коркушту атаказында
Фашисттин огынан командир божогон.
Мыны Семен кенерте сезип ийеле:
— Төрөлс учун ичкери! — деп кыйгыла
Қоруда јаткан улусты атакага көдүрген.

Нөкөрлөри жаңыс кижидий туруп чыгала,
Семенге баштадып, жеңүни алган.
Нөкөрлөри Семенди тыг сүйүтөн:
Ол табылу, керсү ле жалакай болгон.
Баштапкы ла өйлөрдөн ала
Ол парторг Иван Жеребцовло
Эки карындаштый эптү-жөптү жүрген».

Учинчи јетирүден:

...«Бир катап Семен турган ротага удур
Немецтер ума јок танктарын атакага ийген.
Олор бу тушта фронтты үзөргө умзанып,
Је чек болалбай, коркушту «тигрлерин» ийген.
Артподготовка ыжы јайыла берерде,
Бастыра јаланг — куйакту бакалардый
танктар.

Олордын табыжынанг, адыжынанг,
күүлежиненг,

Гусеницаларынын ончо немени
балбарып келип јаткан быјыражынанг
Кижининг куды чыгар,
Куйка-бажы јымыраар.

«Тигрлерди» адатан артиллеристтер келгелек.
Тегин эмес, болот куйакту «тигрди»
неле тудар?

Граната ого тыгынбас —
Не болор? Канайдар?

Је баштамырлу эрлү јуучыл
Гранаттарды јууй туткан,
бир эдип буулаган.

Јаңыс ла гусеницага чачар керек.
Је көп гранатты ыраак чачып болбос ине.
Бу тушта бастыра јуучылдар көргөн:
Семен окоптонг чыгара калып,

Бир кучак гранаталу
танкка удур болгон,
Келип јаткан темир јеектин
Алдына јада берген.
Бу тушта кресттү фашистский тагманын
Тамаштары јайрадылып,
От-алыжып, јалбыш-отко туттурган.
Орус пөкөри Семеннын кийнинен
Экинчи танкты анайда ок өртөгөн.
Крест тагмалу темир бакалар
мыны көрүп, коркыйла,
Сүрдүрип јаткан пехотазын ээчидип,
Јуу јеринен эрик јокто ырбаган.
Анайда эки герой нөкөр
Кызыл жүрек ийдезиле
Ок өтпөйтөн јеек-моңусты
Јендеп чыгып, мөңкүликке арткан»...

ЭКИНЧИ БӨЛҮК

(Поэттин айткан сөзинен)

«Мен Слердин чырайыгарды, Семен,
Алтай туулар чийүүлөринең кӱрӱдим.
Мен Слердин ийдегерди, Семен,
Учар суулар табыжынан угадым.
Мен Слердин жүрегерди, Семен,
Жалбыраган жалкын жалбыжынан танийдым.
Мен Слердин жалтанбазаарды, Семен,
Алтай күкүрттер күзүртинен танийдым.
Мен Слердин жалакайаарды, Семен,
Алтай жааштар шымыртынан эзейдим.
Мен Слердин өбөкөөрди, Семен,
Алтай кайдагы баатырлардан сезедим.

●
Мен эмди Слерден јаан.
Ол тушта Слер эмдиги менен јаш,
Меге бир тушта болор
алтан-јетен јаш,
Је Слер качан да мөңкүлик ле јаш.

●
Бу Эрчим, бу Ийде, бу Оду, бу Чыдым
Тенериден, јерден, кайдан?
Болотты јенип чыгатын
Бу тирү жүрек кайдан?
Бу кижии бе, куулгазын ба?
Јок, бу — Кижии.

●
Бу — кижии Кижии болуп бүткени:
Кижии Кижинин үзе Улу кемине —
Бийигине, Элбегине тендей болуп келгени,
Јүрегиле јеткени.

●
Таштын эн беги — алмаз.
Кижинин эн беги — алып.
Бир алмазта — туунын магы.
Бир алыпта — төрөлдүн магы.
Кырда болзо алмаз бүдөр,
Кылыш көдүрер алып бүдөр.
...Ол теп-тегин
Курч кара көстү,
Одүрим от кылыкту,
Аба-јышта тайгада өскөн
Туба укту алтай уулчак болгон.
Күскиде таадазыла кузуктап баратан,
Андап барза, адазы алатан.

Узун түндерле Улагашты угуп,
Ат-нерелү баатырларла кожо
Телекейди эбиретен, јонын корыйтан,
Көсти јумбай тан адыратан.

●
Албаты көбиле эмес, көксиле улу,
Кижи сыныла эмес, тыныла улу.
Семен, Слер биске — улу ла агару:
Бир ууш алтай албатыны
Телекейле тендеп салдыгар.
Јенүчи баатырларыстын
Кылыгын көргүстеер,
Керсү албатыбыстын
Кемин билгистеер.
Төрөл Алтайын, Совет јуртын корып,
Улу Россиянын уулыла
Антыгарлу најы болуп,
Эки албаты најылыгынын
Кеен сүрлү кереези болуп,
Бир күнде бир часта кожо
Өлүмге бардаар, мөңкүликке арттаар.

* * *

Кандый ырыс — јер үстинде
Улу эрлер бүдетени,
Улу улус, улу ус — озочылдар келетени.
Слер бисте јок болзоор,
Бийик јозок кем болор!
Улубысты кем көргүзер,
Улусты ого кем јүткидер!»

ЫЙЛААК БАЛАЛУ АЙЫЛДАЖЫМА

Сенде ыйлаак бала бар.
Менде уйку жок санаалар.

Ыйлаак бала тўниле ыйлаар.
Ада-энези уйуктабас.
Же санаалар — ўн жок балдар,
Олорды кем де укпак.

Сенин балан чыдайла,
Ыйлап токтоор, уйуктаар,
А менин ойгу санааларым
Та качан мени амырадар?

Б а ж а л ы к т а р

- 5 Автордон
7 Алагұн јааш — алтын јааш
МЕНИ ЭБИРЕ — ТЕЛЕКЕЙ
8 Мени эбире — телекей
— Жирме бежинчи съездке уткуул!
10 Баштапкы большевиктерди сананып,..
12 Поэттер ле революционерлер санаазы
— Партия ла революция — байрам
13 Келер ойдинг элчизи
14 Сурак ла каруу
— Ак кар
15 Москва керегинде кожон
16 Көксим — толо кожон!
17 Бастыра улус ырысту болгодый
— Келер ойди сананзам
18 Карагайлар кожоңы
19 Чанкыр үлгер
— Василий Шукшиннинг кереезине
21 Кожон бичиичи Лев Ошанинге, үредүчиме
22 Кайсын Кулиев ле Расул Гамзатов
23 Звездный городокто
24 Менийи, менийи!
25 Нөкөримнинг үреткен сөзинен
26 Энемнинг эрке кебери...
27 Адамның жүрүми
29 Карагыстың кожоңы
— Кышкыда кыстар
30 Омар Хайямның кожоңы

- 31 Алтайдын ла Кижиликтинг уулы
 32 Курмангазынын күүлерин угуп
 34 Арслан ла Гуля (Аэропорттогы тушташ)
 36 Энем, уулым ла мен
 37 Жаскы Кадындагы куу
 38 Прометей чилеп
 39 Азербайджан поэт Фикрет Годжага
 40 Латинамерикалык гитара
 41 Нөкөриме
 42 Мен Алтайымла тудуш...
 43 Чейне керегинде кожон
 44 Озогы Алтайдын сүр-кебери
 45 Мен Сибирьдин (Евгений Евтушенкодон)
 47 Нөкөримнин үлгери аайынча
 — Каспада туман...
 48 Бис — Айда ла анда
 49 «Жакшылыкка багынып...»
 — Жаңы Жылла
 51 Киленкейим — кинчек...
 52 Поэзиянын учуры керегинде
 — «Кей көөрөмлө, кал-кердендешле»

ПРИМОРЬЕ. ЫЛДЫСТАР ЛА ТОЛКУЛАР УНИ

- 53 Приморьеле танышканы
 54 Таадазында кичинек айылчы
 56 Орооныстын коручылары
 57 Алкыш сеге, быйанду Приморье!
 58 Женьшень жытту эзин (Чөрчөк түш)
 61 Талайдын жаказында
 — Анда, кайда да ыраакта...
 63 Талайда ийткин
 65 Талайчы ла Туучы деп салкындар
 66 Тенгис
 67 Бичиичи Күгей Телесовко (Приморьеден
 ийген письмо)
 72 Приморьеден жанардагы сөс

КАРА КӨСТҮ КҮНИЧЕГИМ

- 75 Эң бийик ойгор
— Уй улустың эң керсүзи
76 Сүүжим жудайлар сыйлаган
— Эрјинем ле аржаным
77 Жаныс кандык
— Күн ле жылдыс
78 Вераның ады аайынча фантазия
79 Сени сүүгеним
— Карасуудый сен

ПОЭТИҢ КҮЛҮМЈИЗИ. КОКУРЛАР

- 80 «Каспа — экинчи Москва»
81 Улалуга јас келгени
— Эмеен-өгөөн
83 Эске алыныш
84 Эркиннинг мечиги
85 Өткөнөөчилер жерегинде

ПОЭМА

- 86 Семен Тартыков жерегинде сөс
87 Ыйлаак балалу нөкөриме

Паслей Самык

СОЛНЕЧНЫЙ ДОЖДЬ

Сборник стихов на алтайском языке

Редактор Б. Ч. Телесов.

Художник В. Д. Запрудаев.

*Художественный редактор В. И. Орто-
нулова.*

Технический редактор М. Г. Шелепова.

Корректор А. А. Чулчушева.

Одано в набор 20/V 1976 г. Подписано к
печати 21/VI 1976 г. Формат 70×90¹/₃₂.
Уч.-изд. л. 3,73. Усл. п. л. 3,51. Тираж
1000 экз. Заказ 2366. Цена 38 коп.
АН 19447.

Горно-Алтайское отделение Алтайского
книжного издательства, г. Горно-Алтайск,
ул. Горно-Алтайская, 36. Горно-Алтайская
типография, проспект Коммунистический, 27.

38 акча

у

ГОРНО-АЛТАЙСК · 1976